

De manier van werken van Wim van 't Oever

Een persoonlijke terugblik

door Trudi Brink

We zaten in het koepeltje dat boven het huis aan de IJsselkade uitsteekt. Het zal rond 1990 geweest zijn en ik was als docent in dienst bij 't Speelwerk. Wim en ik hadden lesmateriaal over de stad Kampen gemaakt en nu was het tijd voor een diaklankbeeld. Wim had teksten geschreven en ook afbeeldingen uitgezocht. Nu spraken we de band in op de muziek van *De Moldau*, van de Tsjechische componist Bedřich Smetana. Het was twee uur 's nachts toen we begonnen, zo was de kans klein dat onze opnames verstoord zouden worden door omgevingsgeluiden. Ach, ik was jong en stond wel open voor bijzondere acties. Pas later zou ik meer begrijpen van de motieven door welke Wim gedreven werd.

De droom

Toen Wim en zijn vrouw Klaske zich in 1967 in Kampen gesetteld hadden, begonnen zij al snel met het verwezenlijken van Wims droom, namelijk het opzetten van een creativiteitscentrum. De opmars van dergelijke centra paste in de periode van na de Tweede Wereldoorlog. Expressie was het toverwoord: wanneer mensen zouden leren om zich te uiten, zou er een nieuwe, betere maatschappij ontstaan. In Amsterdam gingen kunstenaars die behoorden tot de Cobragroep kunstlessen geven op De Werkschuit: een verbouwde zandschuit die in de Amstel lag. Er kwam aandacht voor de beeldende ontwikkeling van kinderen en twee didactische stromingen, de Vrije Expressie en later de Geleide Expressie, zagen het licht. De vraag 'Hoe stimuleer je creativiteit?' stond in beide centraal. In de Vrije Expressie draaide het om het ontwikkelen van het persoonlijke scheppingsvermogen van de mens en om het uiten van emoties. Daarbij konden allerlei materialen worden gebruikt. Het was onwenselijk om werkstukken te beoordelen, elke uiting was immers goed. In de Geleide Expressie werden de zogenaamde beeldaspecten

Wim van 't Oever en Hans Mook experimenteren met vorm en uitvoering.

Foto: privécollectie.

geïntroduceerd: licht, kleur, ruimte, vorm, structuur en compositie. Aan de hand hiervan kon de docent een expressieve uiting toch begeleiden en werd het weer mogelijk om onderscheid te maken tussen goed en beter. Hierdoor was deze stroming geschikter voor inpassing in het onderwijs dan de Vrije Expressie. Vermoedelijk sloten Wims ideeën het beste aan bij de Geleide Expressie, de didactiek die ook juist in Amersfoort, alwaar Wim zijn opleiding genoot, werd gedoctrineerd. Zoals gezegd, de Amsterdamse Werkschuit fungeerde vanaf 1950 als broedplaats voor het expressieonderwijs. En laat het nu precies dit eerste, drijvende, creativiteitscentrum zijn dat Wim samen met enkele Kamper geestverwanten naar Kampen heeft proberen te halen.

De eerste jaren

Ook al kwam de boot hier niet, de idealen van expressie hadden postgevat. Wim was van mening dat door te spelen en te experimenteren met allerlei materialen, unieke werkstukken tot stand komen. Bovendien vond hij het stimuleren van de persoonlijke verbeeldingskracht belangrijk voor het welzijn van mensen. Iets van dat spelenderwijs creëren is overigens ook af te lezen aan het werk dat Wim zelf vervaardigde, bijvoorbeeld aan de maskers. In het hier afgebeelde houten masker zijn panelen van kastjes, rails, deuvels en wasknijpers te herkennen. Het kon bijna niet uitblijven dan dat

Masker, gemaakt door Wim van 't Oever, vervaardigd uit allerlei onderdelen van hout.
Foto: Jeany van den Berg.

er bij 't Speelwerk, het centrum dat uiteindelijk in 1969 werd opgericht, ook een veelheid aan materialen en technieken op het programma kwam. Zo lezen we in het jaarverslag van 1972-1973 dat er in dat jaar cursussen weven, naaldwerk, pottenbakken, bloemschikken, handenarbeid, wonen en sieraden maken waren gegeven. Eveneens hadden er cursussen fotografie en creatief spel (toneel) plaatsgevonden.

Dat de tijd ook in Kampen rijp was voor een kunstzinnig centrum mag blijken uit de getallen. Zo volgden er in bovengenoemd cursusjaar maar liefst

152 kinderen en jongeren cursussen in 't Speelwerk en waren er 165 volwassen deelnemers. Daarbij bedroeg de standaard cursusduur dertig lessen, in een enkel geval telde een cursus er vijftien.

Wim vond het belangrijk dat iedereen zich moest kunnen ontwikkelen. Hiervan getuigt de slotpassage uit het jaarverslag van 1972-1973: 'Vooral het mogelijk maken om een sociale cursusprijs te kunnen vragen is zeer belangrijk. Het ergste wat ons kan overkomen is mensen te ontmoeten die dolgraag willen meedoen, maar het niet kunnen betalen. Er is al een soort drempelvrees, maar de prijs mag de drempel nooit verhogen.'

Samenwerken

Wim realiseerde zich goed dat het belangrijk was om samen te werken. Daarbij concentreerde hij zich niet alleen op de creativiteitscentra in regio en provincie, maar eveneens op welzijnsinstanties en bestuurlijke organen. In het uitbouwen van het netwerk kregen de bestuursleden van 't Speelwerk ook een functie. En zo werd er samengewerkt met de wijkraden, de Stichting Open Bejaardenwerk, de Sport- en Recreatieraad, het Vakantiecomité en de Stichting Samenlevingsopbouw Kampen (zie het jaarverslag 1974-1975). Bovendien was Wim medeoprichter van de Kulturele Onderwijs Kommissie (KOK), waarin zowel vertegenwoordigers uit het basisonderwijs als van de grote Kamper culturele instellingen zitting hadden. Aan het doel van het in aanraking brengen van kinderen met kunst wordt nu vormgegeven door een netwerk dat hieruit is voortgekomen, namelijk Kunst en Kind Kampen. We zagen al dat er bij 't Speelwerk in 1972-1973 een cursus Creatief Spel werd gegeven. De theaterpoot groeide weldra uit tot een belangrijke afdeling, waarin ook plaats was voor aanverwante cursussen als grimeren. Bovendien kwamen kruisbestuivingen tussen disciplines tot stand, bijvoorbeeld in de vorm van het kindermuziektheater, dat ook nog eens een samenwerkingsproject tussen Speelwerk, Stadsgehoorzaal en Muziekschool was. Daarnaast waren er warme contacten met Hanni Dokter, de eigenaar van de plaatselijke balletschool en toen Hanni er in 1998 mee stopte, werd haar dansschool zelfs overgenomen door 't Speelwerk.

Het was geen toeval dat er bij 't Speelwerk een veelheid aan disciplines ontstond. Het was nadrukkelijk Wim zijn opvatting dat alle vormen van kunst bij elkaar horen. In feite was hij het die de basis legde voor het centrum voor kunsteducatie Quintus, zoals dat nu, ruim vijftig jaar later, met alle vormen van kunst onder één dak, bestaat.

Wim van 't Oever met cursisten aan de slag in een les draadfiguren en gips.

Foto: privécollectie.

Kunstbeschouwing

Toen de cursussen eenmaal goed op gang waren gekomen en er een vaste kern docenten bestond, legde Wim zich toe op iets nieuws: kunstbeschouwing. Hierin stond, in tegenstelling tot de kunstgeschiedenis, niet de kennis maar het kijken centraal. Wim ordende zijn lesstof meestal rond een thema of een kunstenaar en werkte altijd met twee projectoren tegelijk. Van de cursisten verwachtte hij dat ze de getoonde beelden met elkaar vergeleken en dat ze onder woorden brachten wat ze zagen in de werken. Wim speelde met de eigenschap van kunst dat er vaak een alternatieve kijk op de wereld in besloten ligt. Interessante gesprekken ontstonden, dat ervoer ik toen ik als stagiaire in zijn cursus kunstbeschouwing terecht kwam. Van Wim leerde ik hoe ik toehoorders actief bij een theorieles kan betrekken.

Het anders tegen zaken aankijken vertaalde zich bij Wim ook in de kunstvorm van de fotografie. In zijn foto's speelt vervreemding vaak een rol: de

Wim van 't Oever in een kraam om cursisten te werven. In het midden hangt het masker waaraan het logo van 't Speelwerk is ontleend. Foto: privécollectie.

kijker begrijpt niet direct wat hij of zij ziet. Veelvuldig maakte Wim hierbij gebruik van spiegelingen, in ramen of in water. Het medium fotografie gebruikte hij eveneens om de inwoners van Kampen de ogen te openen voor de schoonheid van hun stad. Hij fotografeerde veel details waarvan mensen zich niet konden voorstellen dat deze zich in hun stad bevonden. Wat natuurlijk wel zo was. Bij de fotoreeksen ging Wim vervolgens wandelingen ontwerpen en bij de wandelingen schreef hij verhalen waarmee hij de historie tot leven probeerde te wekken.

Koffertje Kampen

Een vertaalslag naar het onderwijs kon niet uitblijven en zo ontstond het Koffertje Kampen: een project over de oude binnenstad voor de hoogste klassen van het primair onderwijs en de eerste klassen van het voortgezet onderwijs. Er waren drie delen: Hartje Kampen, met aandacht voor de omgeving van de Broederkerk; Boven Kampen, dat over het gebied rond de Bovenkerk ging; en Buiten Kampen, dat zich afspeelde rond de Buitenkerk. Elk deel

bevatte een collectie dia's met beschrijvingen voor de docent, een lesbrieff voor de leerlingen, ideeën voor verwerkingsopdrachten en een wandeling. Aangezien er veel werk in de vervaardiging stak, schakelden Wim en ik voor de lesbrieven zelfs een stagiaire in: Jan van der Heide, die bij Windesheim voor docent aardrijkskunde en Nederlands studeerde. Het inmiddels verouderde Koffertje Kampen werd in september 2019 in een nieuwe jas gestoken en gaat nu verder in de vorm van een app: Steurneus van Kampen.

Toen het Koffertje Kampen klaar was, ontstond bij Wim het idee voor een diaklankbeeld: twee carrousels met dia's over de stad Kampen; automatisch afspelend, tegelijk met de daarbij ingesproken verhalen. En zo zijn we weer terug in het koepeltje bovenop het huis van Wim en Klaske. Want daar kwam het diaklankbeeld tot stand dat Wims kijk op de stad weergaf. En ook hiermee, hoe amateuristisch ook uitgevoerd in het licht van de huidige mogelijkheden, probeerde hij de kijker-luisteraar te verwonderen.

Tot slot

Wims pionierswerk is niet voor niets geweest, zo blijkt uit de voorbeelden gegeven in deze terugblik. Hij zette kunst en cultuur op de Kamper kaart. Veel kinderen en volwassenen profiteren vandaag de dag nog van de zaken die hij heeft geïnitieerd. Misschien kreeg ik in dat koepeltje, in het holst van de nacht en zonder het te beseffen, wel Wims benadering van het leven voorgeschoteld: spelen, creëren, anders kijken en ook de medemens het bijzondere in het gewone laten beleven.